

RESSENYES INDIVIDUALS

PETRARCA, Francesco: *Cançoner*, edició i versió de Miquel Desclot, Barcelona: Proa, 2017² [2016]; «A Tot Vent», 662.

MIQUEL EDO

Universitat Autònoma de Barcelona, Facultat de Traducció i d'Interpretació
Miquel.Edo@uab.cat

Culmina, amb aquest volum —com el mateix Miquel Desclot explica al pròleg (ps. 35-36)—, un llarg camí emprès l'any 1994, ni tan sols orientat —en aquell moment— a l'horitzó que a poc a poc va anar definint-se i al qual ara s'ha arribat: portar a les llibreries per primera vegada una traducció completa al català dels 366 poemes del *Cançoner* de Petrarca. Només Osvald Cardona s'havia acostat abans a la fita, sense atènyer-la (234 poemes). Fora d'aquesta excepció i del centenar bàsicament de sonets traduïts per Francesc de Riart, les contribucions puntuals i esparses sumen en total una quarantena de textos, a cura d'una desena de traductors que van, cronològicament, de Costa i Llobera a Comadira (GAVAGNIN 2010: 25-48). Gràcies a aquesta novetat bibliogràfica, doncs, d'una banda, el lector ja disposa del llibre complet; de l'altra, per a la majoria dels poemes ja disposa de dues traduccions, la de Desclot i la de Cardona, atès que l'antologia del segon, a diferència de la de Riart (1968), s'ha reeditat en dates força recents (PETRARCA 2011).

Desclot, però, no ha esperat fins a tancar l'edició completa per a donar a conèixer les seves versions. N'ha publicat uns quants tasts en el decurs dels anys, que permetran ara als amants de la filologia de rastrear variants no gaire nombroses, però suficients per a testimoniar la professionalitat de qui no dóna mai la feina per bona i hi torna un cop i un altre per a polir els acabats, com fan ben palès els diversos adjectius que se succeeixen al llarg del temps per al «dubbioso passo» de les *Chiare, fresche e dolci acque...* (poema 126, vers 22): «perillós pas» (DESCLOT 1994: 32) > «difícil pas» (DESCLOT 1999: 80) > «perillós pas» (DESCLOT 2004: 84) > «temible pas» (p. 263). O reformulacions de frases senceres com la que espigolem al vers onzè del poema 355 («e poner fine a li 'nfiniti guai»): «i posar fi d'un cop a tants de planys» (DESCLOT 1999: 129; PETRARCA 2003: 297) > «i posar terme als infinits malanys» (p. 561).

Per mirar d'escatir quina mena de traducció ens ofereix Desclot, ens fixarem en una de les tesis que exposa al pròleg: en contraposició a la «democratització de la llengua poètica» promoguda per Dante, «la revolució petrarquiana es produeix en una aristocratitzant depuració de sentit contrari, que comporta una reducció del vocabulari a les paraules quinta-essencials i un rebuig de la llengua popular» (p. 32). Si ens preguntem quina posició ha pres el traductor davant aquest pressupòsit teòric que ell mateix enuncia i que és compartit per tota la crítica especialitzada, ens contestarem que, en la pràctica, Desclot ha estat més fidel a l'aristocràticisme que no a la reducció lèxica, i fins i tot que ha treballat sobre la base d'una incompatibilitat entre l'un i l'altra. Manté el registre alt en tot moment, potser amb massa concessions a la literalitat, però amb una mestria incomparable en l'ús del cultisme i de l'arcaisme. Ara bé, la mestria es posa de manifest mitjançant un generós desplegament d'aquests recursos, no pas mitjançant una concentració en un destil·lat de formes recurrents. Posem un exemple. Una de les «paraules quinta-essencials», molt característica del paisatge del *Cançonier*, és *sasso* (pedra, roc). Si descomptem aquelles ocurrences en què el mot s'utilitza en una accepció figurada, ens trobem no sols que la pedra tombal rep una solució específica, «vas» (poemes 53, vers 32; 323, v. 10; 333, v. 1), sinó que el *sasso* pròpiament paisatgístic es diversifica en correspondències múltiples: «pedra» (100, v. 5), ermàs («ermassos», 116, v. 12), «cingle» (117, v. 1; 305, v. 9), «peny» (129, v. 28; 135, v. 92), «penyal» (243, v. 13), «roca» (142, v. 25; 166, v. 6), «roc» (288, v. 9; 306, v. 3), «roquer» (323, v. 38), «lloc rocós» (325, v. 82). No era factible emular Petrarca reduint el ventall a un o dos mots? Certament, l'amant de Laura diu *sasso* tant per a aquell sobre el qual seu l'estimada (100, v. 5) com per als espadats que tanquen la Valchiusa (117, v. 1), però l'efecte forçat que farien aquell un o dos mots en algunes de les ocurrences no quedaria encobert, com queden encobertes altres llicències, pel to arcaïtzant de la traducció? Desclot s'ha estimat més actuar, aquí, no tant com un doble de Petrarca, sinó com acostuma a actuar tot bon traductor: buscant una solució adient per a cada context. Segurament, però, també li han pesat altres factors. Una sola opció hauria resultat pobra i, segons quina fos (posem «roc»), es corria el risc d'incórrer en caigudes de registre. La pluralitat d'opcions obre la porta, en canvi, a «ermassos», «peny», «roquer». Per al traductor aquesta tendència centrífuga és indestruïble del mateix registre alt, d'acord —si volem assignar una tradició al seu *modus operandi*— amb valors propis d'una poètica de perfil carnerià: explotar al màxim el patrimoni lèxic culte tot flexibilitzant la llengua amb una aplicació molt lliure i experimental d'aquestes formes, sempre a la recerca de solucions expressives noves de caire antipopular. De fet, en un altre punt de la introducció Desclot observa en Petrarca una paradoxa que deixa entreveure les seves reticències (les de Desclot) envers el model acadèmic reductivista:

Haig de dir que, treballant en contacte tan estret amb ell, m'ha sorprès descobrir fins a quin punt el poeta que havia de ser proposat com a model lingüístic

pels acadèmics posteriors se servia de la llengua amb una llibertat tan poc acadèmica (i avui francament envejable). Així, per exemple, tan aviat escrivia *etade* com *etate*, o *specchio* com *spoglio*, [...] etcètera. El poeta que, amb uns coneixements lingüístics i retòrics excepcionals, va posar ordre a la llengua de la poesia italiana, i en va reduir el ventall lèxic a l'essencial, es trobava ben lluny d'una concepció encarcarada de la llengua. Una bona lliçó, encara, per a qualsevol escriptor. (p. 37)

I —afegiríem— per a qualsevol traductor, atès que d'aquestes ratlles sobre l'autor traduït en traspua, sobretot, l'ideari de l'autor de les traduccions: posar en joc uns «coneixements lingüístics i retòrics excepcionals» en el marc d'una concepció no «encarcarada de la llengua» i d'una «llibertat [...] poc acadèmica».

És una aposta que dóna protagonisme i poca invisibilitat a la tasca del traductor, que en reivindica el paper de creador i l'allunya de la temptació —rebutjada explícitament (DESCLOT 2017: § 7)— d'ajudar el lector amb «solucions més digeribles» que l'original. Si de cas, es cau més aviat en la temptació contrària. Amb una certa freqüència el text d'arribada es fa més ambigu i críptic, s'hi proposa una formulació indirecta o inusual per a allò que el poema italià deia en termes més immediats i planers i s'hi incorpora, de collita pròpia, llenguatge figurat o bé lèxic amb més càrrega semàntica o connotativa:

[...] ed ho sì avezza
la mente a contemplar sola costei,
ch'altro non vede, e ciò che non è lei
già per antica usanza odia e disprezza.

[...] i tant s'avesa
la ment a esguardar sols qui em té fadat
que altre no veu, i al que n'és apartat
per vell costum malícia li palesa.
(116, vs. 5-8)

In questa passa 'l tempo, e ne lo specchio
mi veggio andar ver' la stagion contraria
a sua impromessa, ed a la mia speranza.

En això passa el temps, i en el mirall
em veig anar vers la saó contrària
a la promesa, i que jo esperançava.
(168, vs. 9-11)

Tornami a mente, anzi v'è dentro, quella
ch'indi per Lete esser non po' sbandita,

Em torna a ment, o sempre s'hi encastella,
la que ni per Leteu mateix s'hi oblida,
(336, vs. 1-2)

Aquestes estratègies no deriven únicament dels condicionants mètrics, però sí que s'hi entrellacen. El traductor es concedeix poquíssimes llicències en «la replicació de les formes mètriques i estròfiques» (DESCLOT 2017: § 5). No entrarem ara a discutir la conveniència o inconveniència, els avantatges i desavantatges d'«aquest principi tan estricte». Discutirem, només, que es digui que no força «a invencions més o menys desviades del text original» (DESCLOT 2017: § 4), i ens preguntarem si no caldria —potser— avisar d'aquests efectes inevitables el «lec-

tor no especialitzat a qui s'adreça aquest llibre» (p. 39). El cas és, sigui com vulgui, que la cotilla mètrica (sobretot els consonants) obliga a donar entrada a la veu del traductor i afavoreix l'adopció de solucions diversificades i recercades. D'altra banda, el fet que hom decideixi de versificar no solament per sentit de la responsabilitat, sinó per una adhesió íntima al *trobar clus*, com es dedueix de la tria —aquí sí en línia amb l'original— de rimes variadíssimes i sovint difícils (-il·la, -eri, -iques, -anya, -ami, -eny, -ostre), demostra fins a quin punt, en aquesta traducció, de Petrarca, el quant que se'n recull és, primer de tot, el del virtuosisme.

Del que s'ha dit fins aquí, però, no s'ha de deduir, ni de bon tros, que ens trobem davant versions lliures. La flexibilitat que es practica en el recurs als arcaïsmes i en la manipulació de la sintaxi, alhora que secunda el registre àulic i hiperliterari, contraresta la llibertat a què obliga la fidelitat mètrica. El gran mèrit del traductor, de fet, rau en la destresa amb la qual es manté, la major part del temps, i malgrat les constriccions que s'ha autoimposat, arranat al text original. Es pot, doncs, estar o no d'acord amb els principis que regeixen la seva feina, i qui hi estigui en desacord pot considerar que Desclot ha vist en Petrarca un poeta massa envitricollat, que no s'hi val a fer l'arcaic amb un esperit experimental i un plus de suggestivitat i de polisèmia moderns, o que la gàbia mètrica comporta ja d'antuvi massa renúncies. Ara bé, no es pot negar que són principis potser discutibles, però perfectament defensables, i sobretot s'ha d'aplaudir que, fixades aquestes pautes, s'hi hagi treballat amb un rigor i una excel·lència inequívocs, sempre mirant de mantenir el text, malgrat les forces contràries, i malgrat la prudència que ha portat a emprar el mot «versió» a la portada, dins els límits d'allò catalogable com a traducció.

BIBLIOGRAFIA

- DESCLOT (1994): Miquel Desclot, «Del *Cançoner* de Francesco Petrarca», *Artilletres*, 17, ps. 29-36.
- (1999): Miquel Desclot, *Saps la terra on floreix el llimoner? Dante, Petrarca, Michelangelo*, pròleg d'Anton M. Espadaler, Barcelona: Proa; «Els Llibres de l'Òssa Menor», 188.
- (2004): Miquel Desclot, *De tots els vents. Selecció de versions poètiques*, pròleg de Ricard Torrens, Barcelona-Manresa: Angle; «Punts cardinals», 1.
- (2017): Miquel Desclot, «Anostrar Petrarca», *Visat*, 23. En línia a: <http://www.visat.cat/newsletter/article_2016.php?id=23&idArt=33>.
- GAVAGNIN (2010): Gabriella Gavagnin (ed.), *L'art de traduir Petrarca. Les versions al català del «Cançoner»*, Palma de Mallorca: Lleonard Muntaner; «L'Arjau», 17.
- PETRARCA (2003): Francesco Petrarca, *Cançoner. Tria de sonets*, traducció i notes de Miquel Desclot, introducció i selecció de Rossend Arqués, Barcelona: Proa; «Clàssics Universals», 8.
- (2011): Francesco Petrarca, *Sonets, cançons i madrigals*, traducció i pròleg d'Osvald Cardona, Barcelona: Alpha; «Clàssics de Tots els Temps. Segona època», 5. Primera edició: 1955.